

Björkman, Stig (1997): „Meztelen csodák, Beszélgetés Lars von Trierrel“. In: *Filmvilág*. (11. sz.), 28–29.

Björkman, Stig (2001): „Wir sind jetzt alle Sünder, Gespräch mit Lars von Trier“. In: *Hallberg, Jana; Wewerka, Alexander (szerk.): Dogma 95: Zwischen Kontrolle und Chaos*. Berlin: Alexander Verlag.

Bondebjerg, Ib; Hjort, Mette (2000): *Instruktørens blik: en interviewbog om dansk film*. Koppenhága: Forlag Rosinante.

Braad Thomsen, Christian (1996): „Kontrol og kaos (Interview: Lars von Trier)“. In: *Politiken*. 1996. július. 15.

Jensen, Hans (2001): *Barnet og idioten: danske dogmefilm i nærbilleder*. Århus: Systime.

Kovács, András Bálint (2002): „Tehetetlen érzelmek“. In: *Filmvilág*. (3. sz.) 35–39.

Kriston, László (2000): „Az amerikai film és a tánc, I.: Betáncoltak Hollywoodba“. In: *Táncművészet*. (3. sz.) 45–48.

Monggaard Christensen, Christian (2000): „Triers egne dansetrin“. In: *Ekko*. (4. sz.) 30.

Schepelern, Peter (2000): *Lars von Triers film: tvang og befrielse*. Koppenhága: Forlag Rosinante.

Varga Sándor

Gondolatok Kavecsánszki Máté Tánc és közösség című könyvéhez*

„Tánc és közösség. A társastáncok és a paraszti táncművelés kapcsolatainak elmélete bihari kutatások alapján” című kötet az új táncművelés nemzedék egyik legmodernebb szemléletű képviselője, Kavecsánszki Máté munkája. Vizsgálata úttörő jellegű, hiszen a társastáncokat és a néptáncokat kontextusba helyezve vizsgálja, szakítva a magyar táncfolklorisztikára sokáig jellemző, esztétikai alapon szelektáló megközelítéssel.

Az egyik kutatóponttal (Köröstárkány) kapcsolatban az előszó bemutatja a Fekete-Körös völgyi kutatásokat, kiemelve az itteni kultúra interkulturális, transznacionális jellegét. A másik kutatópontról (Hosszúpályi és környéke) illetve az azzal kapcsolatos vizsgálatokról nem ír Keményfi Róbert. Szintúgy nem említi a szerzőt, a könyvet és az annak alapjául szolgáló táncművelést. Ír viszont az interkulturális térben történő változásokról és ezek magyar és román olvasatáról, amiről a könyvben csak említés szintjén esik szó.

A kötet egy rendkívül alapos és hosszú elméleti alapvetéssel kezdődik, amelyben a táncfolklorisztika és a táncantropológia összehangolásának lehetőségeiről (is) ír a szerző, mintegy tudományos háttérrel biztosítva saját vizsgálatának bemutatására. A táncművelés foglalkozó tudományok pontos definiálása, érvényességi területük körülhatárolása és az általuk alkalmazott módszerek, rájuk jellemző paradigmák tisztázása külön kötet(ek) témája lehetne, de mivel Kavecsánszki Máté a II. fejezetben megpróbálkozik vele, rá kell mutatnunk egy tévedésre. Az etnokoreológia nem a táncfolklorisztikára alkalmazott nemzetközi kifejezés. Ebben az esetben egy olyan, az 1980-as évektől kialakuló, de még napjainkban is formálódó tudományról van szó, amelynek alapját az kultúrantropológiai megközelítések alkotják, ugyanakkor hangsúlyt fektet a kelet-európai (elsősorban a magyar) táncfolklorisztikára jellemző formai analízisre is. Fő jellemzője, hogy univerzális magyarázatok helyett inkább relativizáló modelleket használ a strukturált emberi mozgás értelmezése során, pl. émiikus fogalmak megértése mentén próbálja megismerni, elemezni a vizsgált táncművelést. Mindezt azért tartom fontosnak kiemelni, mert a táncfolklorisztikai és a táncantropológiai megközelítések közötti feszültségek tisztázásához feltétlenül szükséges a pontos meghatározás. (Maga a szerző a 150-151. oldalon már élesebben elválasztja egymástól az antropológiai és folklorisztikai megközelítést.) A kérdés pontos megismeréséhez azonban egy alapos tudománytörténeti és ismeretelméleti kutatásra lenne szükség, amelyet eddig Magyarországon egyetlen kutató sem vállalt még magára. Hozzátehetjük, hogy ebben a tekintetben a külföldi összehasonlítások, összefoglalók is meglehetősen egyoldalúak. Teljesen egyetérthetünk a szerző megállapításával, miszerint a táncfolklorisztika Magyarországon elsősorban művelődéstörténet jellegű, strukturális, morfológiai vizsgálatokat takar. Ezzel szemben a táncantropológiát már jóval nehezebb néhány paradigma közé szorítva definiálni. A teljesség igénye nélkül: a tánc társadalmi

* Kavecsánszki Máté: Tánc és közösség. A társastáncok és a paraszti táncművelés kapcsolatainak elmélete bihari kutatások alapján. Debreceni Egyetem Néprajz Tanszék, Debrecen, 2015. A kötet 192 oldalas, 20 ábrát illetve fotót valamint egy DVD mellékletet tartalmaz.

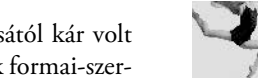
funkciójának megismerésére vonatkozó kutatások, amelyek a 20. század második harmadát jellemezték, mára mintha kifulladásra volnának. Az érdeklődés – ahogy a szerző helyesen meg is állapítja – a testen, testhasználaton keresztül szimbolikusan megnyilvánuló ember, illetve emberi tudás (embodiment) felé fordult. Úgy vélem azonban, hogy a szerző nagyvonalú, amikor azt mondja, hogy a magyar táncfolklorisztika alapvetően közösségkutató szemléletű. Feltétlenül igaz ez az 1940-es évek néhány kutatójára, de ők politikai okokból nem válhattak iskolateremtő személyiségekké. Martin György viszont 1964-ben deklarálta elfordulni a „gyakran rosszul értelmezett” funkcionális vizsgálatoktól. A magyar táncfolklorisztika hőskorában a formai-strukturális érdeklődés mellett/mögött valóban jelen van a tánc társadalmi szerepe és jelentése iránti érdeklődés, ez azonban vagy deskriptív módon jelenik meg, vagy a magyar táncművészet az európai kultúrtörténetbe ágyazva bemutatató tanulmányokban – makroszinten. A társadalmi változások táncművésztudására gyakorolt hatásának dinamikáját vizsgáló, az összefüggéseket mikroszinten láttató kutatások sorában Belényesy Márta és Kaposi Edit után Ratkó Lujza volt az első, közel ötven év elteltével.

A szerző rámutat arra is, hogy a táncantropológiai jellegű kutatásoknál a szinkron jelleg dominál, és hozzátehetjük, hogy ezzel szemben a táncfolklorisztikában sokáig uralkodó szelekciós elvek miatt a faluban a magyar táncfolklorisztika hőskorában még divatozó társastáncok kutatása, társadalomelméleti elemzésük másodlagos maradt a múlt rekonstrukciójának mögött. Igaz ugyan, hogy a táncnak mint vizuális produktumnak a reprezentációja során csak jelenideje létezhet, ennek ellenére a magyar táncfolklorisztikai adatgyűjtés elsősorban a múlt irányult, a gyűjtés körülményeire, tehát a jelenben történő táncolás kontextusára alig reflektált, nem vizsgálta azt. Ezzel függ össze az is, hogy nem született igazi kutatómódszertani összefoglalás, néhány, elsősorban amatőr kutatóknak ajánlott rövid útmutatótól eltekintve. Ha ezzel szembeállítjuk az antropológiai kutatómódszertanról szóló könyvek tömegét, akkor látjuk, hogy ott valóban a folyamatosan változó jelenre való koncentráció az, ami állandóan megújuló módszertant kíván. Többek között ezért is fontosak Kavcsánszki Máté vizsgálatai.

A társastáncok és a néptáncok együttes vizsgálatának szentelt fejezeteket a könyv legjelentősebb részének tartom, külön érdekessége, hogy a magyar táncfolklorisztika tudománytörténete egy új oldalról, a társastáncok kutatás szemszögéből kerül bemutatásra, így új megvilágításban láthatjuk előnyeit, de hiányosságait is. Kár, hogy a szerző egy, az összehasonlító elemzés szempontjából fontos fogalmat (táncnyelv) meglehetősen későn (67. oldal) tisztázza. Pozitívumként értékelendő, hogy olyan műveket is „leporol”, amelyek az új kutatói szemszög miatt ismét relevánssá válnak, elnyerve ezzel méltó helyüket a magyar táncfolklorisztika történetében.¹ Nem érthető azonban, hogy ennek során miért tekint el a Kaposi-féle vizsgálat bemutatásától, ami a paraszti táncművészet és a társastáncok érintkezésével foglalkozott. Ezek tartalmi ismertetése fontos lett volna, főleg annak a fényében, hogy jelen kötet célkitűzésével teljes mértékben egybevágnak.

A néptáncok és társastáncok összekapcsolásának egyik legbizonytalanabb pontja a közös terminológia kialakítása, amit a két tudományág fogalmi rendszereinek kidolgozatlansága is nehezít. A szerző jól érzi a szükségességét ezen probléma tisztázásának, ugyanakkor ezt nem végzi el, csak bizonytalan ajánlásokat tesz. Ugyanakkor a táncnyelvek közötti interakciók vázlatát adó fejezet nagyon jó összefoglalást tartalmaz! Megjegyzésként ide kapcsolható, hogy már a könyv elején hasznos lett volna pontosan tisztába tenni a kapcsolódó fogalmi kategóriákat, amire a szerző először a társastáncok elméletéről szóló fejezetben tesz kísérletet. Ennek elolvasása után sem igazán tudjuk meg pontosan, hogy mit ért a szerző a műtánc és a történelmi társastánc alatt. A versenytáncok kategóriájának alkalmazása is több magyarázatot igényelne, ezen fogalmak használatának tudományos háttérét meg kellene világítani. Mindez hozzájárult volna az értelmezés

¹ Halmos et al, 1988, Kaposi-Maács, 1958.

nagyobb sikeréhez² A gondolatot továbbfűzve: a történelmi korszakok meghatározásától kár volt eltekinteni. Nehéz ugyanis a társastáncok típusokba sorolását csupán az egyes táncok formai-szerkezeti elkülönítésével elvégezni (lásd 72. o.) egy olyan tudományos kontextusban, ami részben művelődéstörténeti jellegű, másrészt félrevezető is lehet, hiszen a változásvizsgálatok történeti jellegűek. Az ilyen jellegű vizsgálatokban elsőrendűen fontos a korszakolás. Ez fokozottan igaz a lokális vizsgálatokra, ahol a történelmi változások dinamikáját kell követni társadalmi, gazdasági és kulturális szempontból egyaránt. Ennek indokoltságát a szerző is érezhette, hiszen a 83., 86. és 89. oldalon önmaga is korszakol, és nem forma szerint kategorizál. Mindezt annak ellenére állítom, hogy egyetértek a szerző alábbi megjegyzésével, miszerint: „A táncok szabályrendszerének, szerkezeti kötöttségének vagy kötetlenségének vizsgálata a táncantropológia számára sem érdektelen, hiszen a táncos gyakorlatban megnyilvánuló rendből a közösség belső viszonyaira, a társadalmi rend és hatalom jellegére vonatkozó következtetések származhatnak.” (73. old.) Hozzáteszem: az új táncok megjelenésének időpontja is éppen ezért fontos a mikrovizsgálatok során, továbblépve: az ilyen jellegű eredményeket akkor lehet egymással összevetni és tágabb földrajz-történeti keretbe helyezni, ha ismerjük ezen táncok lokális történetét. Itt kell megemlíteni, hogy az említett társastáncok elterjedésével kapcsolatban a jövőben érdemes lesz az interetnikus vonatkozásokat is megvizsgálni – legalább is a Fekete-Körös völgye településeinek esetében. Ennek ellenére igaz, hogy vizsgálni kell a társastáncok és a tradicionális táncok kapcsolatát formai-motivikai szempontból is – ahogy azt Kavcsánszki Máté kétszer is kifejti. Ide kapcsolódik, hogy a köröstárkányi táncok esetében fontos lenne a formáról is beszélni: tartalmaz-e például a csárdás olyan motívumokat, amelyek a csárdásnál későbbi/korábbi időkre utalnak, illetve az erősen kreált táncnak ható tárkányi ugrós táncmesterei hatására alakult-e ki, vagy volt-e formai előképe a faluban korábban is? Ide kapcsolódó pozitívum azonban a szerző egyik legfontosabb megállapítása, miszerint a köröstárkányi ugrós a „performatív etnikai identitás” eszközévé, valamint a falusi turizmus attrakciójává vált.

Több gondolatébresztő megállapítást tesz a szerző, például azt, hogy a 20. századi falu kulturális arculatának vizsgálatakor a közösségi magatartás mellett fokozottabban kell figyelembe vennünk az egyéni értékviselkedéseket is, vagy azt, hogy a 20. századi változások során a hagyományos és a társastáncok között funkcióazonosság alakult ki. Növumnak számít a társastánc és a művelődéspolitikai kapcsolatáról szóló vizsgálat, nyilván ennek köszönhető, hogy a többi fejezetnél lényegesebb részletesebb és hosszabb a könyv ezen része.

Előremutató gondolat, hogy a táncok mint a társadalmi elit életének, kultúrájának szimbólumai követendő mintákká válnak a parasztság számára. Az Erdei Ferenc illetve Kósa László által képviselt elmélethez hasonló tézis pontosabb kifejtéséhez, esetleges kritikai alkalmazásához Nagy Olga A törvény szorításában című könyvében leírt megfigyeléseit, illetve Fél Edit és Hofer Tamás átányi kutatási eredményeit lehetne felhasználni a jövőben. Helytálló azonban az a megállapítás, hogy a társastáncoknak a paraszti táncéletben betöltött szerepe, integrációjának mélysége, vagy annak elmaradása lehetőséget ad a közösségben bekövetkező szociokulturális folyamatok modellezésére, valamint arra, hogy amikor egy táncnyelv mozdulatrendszere elhagyja eredeti közegét, és egy másik társadalmi rétegnél talál befogadásra, ott ismét feltöltődhet tartalommal, és ismét szimbólummá válhat.

Fontos és teljesen helytálló a 86. oldalon megfogalmazott gondolat, miszerint a magyar paraszti világban a 20. század első évtizedeiben megjelenő társastáncok nem tekinthetők új jelenségnek, az átalakuló szociokulturális háttér következtében hatásuk és szerepük a lokális táncéletben sokkalta erőteljesebb lett.

² Érdekes lenne Kavcsánszki Máté eredményeit Dóka Kriszta kutatásaival összevetni. Ennek hiányában úgy járhatunk, mint Martin György és Pesovár Ernő esetében, akik történelmi kérdésekben (lásd: ugrós) megfogalmazott, egymással nem mindig egyező véleménye gyakorlatilag máig párhuzamosan fut egymás mellett. (Ehhez bővebben lásd: Karácsony, 2013.)

Szintén jó a táncos szocializációra vonatkozó vizsgálati eredményeket gazdagító észrevétele a szerzőnek, hogy a társastáncok elsajátításának során a tánciskolai direkt tanulás mellett a műveltség hagyományozódásának évszázados paraszti technikái is érvényesültek.

További pozitívuma a vizsgálatnak, hogy Biharnak azon területeit érinti, amiket eddig a magyar táncfolklorisztikai kutatások mostohán kezeltek. Reméljük, hogy az itt bemutatott két település (Köröstárkány és Messzelátó-Sóstó) mellett a többi helység tánc kultúrájáról is kapunk majd ismertetést a későbbiekben. A bihari terület kulturális illetve táncdialektológiai szempontból történő körülhatárolása, felosztása azonban nem történt meg a könyvben teljesen. Meg kell jegyeznünk: egy közigazgatási terület határai nem esnek feltétlenül egybe a kulturális jelenségek elterjedésével, illetve a társadalmi kapcsolatok határaival. Nem tisztázott az sem, hogy a vizsgált területre jellemző szabadteri táncalkalmak mennyiben térnek el a felső-Tisza-vidéki táncalkalmaktól. Azzal a kijelentéssel sem tudunk teljesen egyetérteni, hogy a jelenkutatás szempontjából a dialektusterületek jellemzőinek figyelembevétele irreleváns, minthogy az „csak” a hagyományos tánc kultúrára érvényes, erre vonatkozóan ugyanis nincs elegendő kutatásunk.

A könyvben több kérdéses részlet is található: túlságosan is általánosítónak hat az a gondolat, miszerint a 20. századra a tradicionális táncok elvesztették rituális, szertartásos funkciójukat, és a nemesi-polgári táncokhoz hasonlóan szórakozó táncokká váltak. Ezzel kapcsolatban valóban tapasztalható egyfajta deszakralizációs folyamat, de a keringő például máig rituális szerepkörben fordul elő lakodalmakban.

A kötet értékeléséhez hozzátéve meg kell jegyezni, hogy a releváns esettanulmányok elkészítéséhez nagyobb mennyiségű táncanyag alapos bemutatására és értelmezésére van szükség. A pontosabb képhez a későbbiekben a levéltári és sajtóanyag felkutatását és elemzését is el kell majd végezni, és talán a további adatközlők bevonásáról, valamint a filmes gyűjtésekről sem szabadna teljesen lemondani. Hiányérzetet okoz továbbá, hogy a szövegben többször említett melléklet – lektori javaslatra – végül nem került be a kötetbe.

A kötet fontos pozitívuma, hogy a szerző új néprajzi elméletet emel be a táncfolklorisztikai-táncantropológiai diskurzusba, először alkalmazva a narratív paradigmát. Itt kell megemlíteni, hogy a módszertani fejezet részben szól csak a metodikáról, pedig a narratív paradigma alkalmazása miatt ez kiemelten fontos lett volna. Ezzel kapcsolatban felmerül, hogy az új módszer vajon nem lett volna alkalmazható Köröstárkány esetében is? Helytálló megállapítás azonban, hogy az emlékezetet a kutatók nagyban befolyásolják, és emiatt az eredmények tudományos konstrukciókká válhatnak, ugyanakkor nem szabad elfelejtkeznünk arról, hogy a kultúrakutatás módszertana az intencionális adatok ellenőrzésére is tartalmaz ajánlásokat.

A bevezetésben megfogalmazott célt, miszerint nem a táncok elemzése, hanem a tánc hagyományt hordozó közösség teljes szociokulturális hátterének feltérképezése a kutatói szándék, csak részben sikerült teljesíteni. Azzal azonban, hogy lokális társadalmi változásfolyamatok kontextusában elemzi a tánc szerepét, mikroszinten pontosabb értelmezést tesz lehetővé, mint Martin Györgyék nagyobb ívű és így szükségszerűen elnagyolt művelődéstörténeti korszakokra szorító vizsgálata. Ezen kívül a könyv jelentős hozzájárulás az új táncdivatok integrálódásának, asszimilálódásának, folklorizálódásának szociokulturális vonzatait vizsgáló tudományos célhoz.

Mindezek mellett kiemelendő, hogy a külföldi szakirodalom alkalmazása példaértékű, csakúgy, mint a könyvre végig jellemző elfogulatlan kutatói látásmód. A kötet végén egy alapos, nyolcoldalas angol nyelvű összefoglalás segíti a magyarul nem olvasó érdeklődők tájékozódását.

Utolsó gondolatként a magyar táncfolklorisztikával kapcsolatos változásról írtakkal kapcsolatban el kell mondjam: lassan be kell látnunk, hogy a Martin halála (1983) után tetszhalott állapotba merevedett, a martini örökséggel heroikusan birkózó magyar táncfolklorisztikában túl nagy változást sem a már említett Ratkó Lujza, sem pedig Köncei Csilla új irányokat felmutató

kutatásai nem hoztak. Hogy ma paradigmaváltás zajlik-e, azt talán a jövő kutatói fogják tudni eldönteni. Mindenesetre Kavecsánszki Máté antropológiai műveltségére alapozott jó megfigyeléseivel és helyesen feltett kérdéseivel pozitív előremozdítója lehet ezen változásoknak. Ennél többet egy kutató talán nem is kívánhat.

Irodalomjegyzék

Halmos, István; Lányi, Ágoston; Pesovár, Ernő (1988): *Vas megye tánc- és zenei hagyománya*. Szombathely: Magyar Művelődési és Ifjúsági Központ.

Karácsony, Zoltán (2013): „A kanásztánc-ugrós stílus fogalmának kialakulása.” In: *Vavrincez, András; Fügedi, János: Régi magyar táncstílus – az ugrós: antológia*. Budapest: L'Harmattan – MTA BTK Zenetudományi Intézet.

Maácz, László; Kaposi, Edit (1958): *Magyar népi táncok, táncos népszokások*. Budapest: Népművelési Intézet.